

„... Simone, su juuste mets on tulvil saladust.”

RÉMY DE GOURMONT

„Vaba naine on kõike muud kui kergemeelne naine.”

SIMONE DE BEAUVOIR

Smita

Badlapuri küla, Uttar Pradesh, India

Smita ärkab kummalise tunde peale, mingi kerge kiheluse, senitundmatu võbeluse peale kõhus. Täna on päeva ei unusta ta kunagi. Täna läheb tema tütar kooli.

Smita ise ei ole koolis käinud. Siin, Badlapuris, temasugused koolis ei käi. Smita on dalit. Puutumatu. Üks nende seast, keda Gandhi kutsus jumala lasteks. Kes ei kuulu kasti, ei kuulu süsteemi, ei kuulu kuhugi. Nad on omaette liik, mida peetakse liiga räpaseks, et teistega kokku puutuda, rämps, millest tuleb iga hinna eest vabaneeda, söklad, mille seast viljaterad välja sõelutakse. Smitasuguseid inimesi on miljoneid, nad elavad väljaspool külasid ja ühiskonda, inimkonna perifeerias.

Igal hommikul kordub kõik samamoodi. Nagu katkine heliplaat, mis mängib lõpmatuseni ühtsama pörgulikku sümfooniat, ärkab Smita oma hurtsikus, mis asub džaaside* põldude lähedal. Ta peseb nägu ja jalgu veega, mis

* Džaadid (inglise keeles Jat People) – traditsiooniliselt põllumajandusega tegelev madalasse kasti kuuluv rahvarühm Põhja-Indias ja Pakistanis. – *Tõlkija*.

on eelmisel õhtul toodud neile määratud kaevust. Teise, kõrgematele kastidele kuuluva kaevu kasutamine ei tule kõne allagi, olgugi et see asub lähemal ja on kergemini ligipääsetav. Veel tühisema asja pärast on nii mõnigi eluga maksnud. Smita seab end valmis, kammib Lalita juuksed ja embab Nagarajani. Seejärel võtab ta roost punutud korvi, mida varem kasutas tema ema, korvi, mille nägeminegi ajab tal südame pahaks ja mille hais on hingemattev, terav ja püsiv, korvi, mida ta kannab terve päeva nagu risti, nagu alandavat koormat. See korv on tema kolgata. Tema needus. Karistus. Patu eest, mille ta on ilmselt teinud mõnes eelmises elus ja mille eest ta nüüd peab maksma, mida on vaja lunastada, sest lõppude lõpuks ei oma see elu siin rohkem tähtsust kui mõni eelmine ega ka järgmine, see on lihtsalt üks elu paljude seas, ütles tema ema. Nii see on, see on tema elu.

Selle korvi kandmine on tema *dharma*, tema kohustus, tema saatus siin maailmas. See on amet, mida antakse edasi emalt tütrele, põlvest põlve. Ta on *scavenger*, tänavapühkija inglise keeles. Leebe sõna sedavõrd karmi tegelikuse kohta. Selle kirjeldamiseks, mida Smita peab tegema, ei leidu sõnu. Ta korjab paljakäsi teiste sitta, päevad läbi. Ta oli kuueaastane, sama vana kui Lalita praegu, kui ema ta esimest korda tööle kaasa võttis. Vaata hoolega, pärast teed ise. Smita mäletab haisu, mis tungis talle ninna, ründavalt nagu herilasparv, haisu, mis oli talumatu, ebanimlik. Ta oli selle peale tee ärde oksendanud. Küll sa ära harjud, oli ema öelnud. Ta valetas. Sellega ei harju iial. Smita on õppinud hinge kinni pidama, elama õhu puuduses, tuleb hingata, käskis külatohter, vaadake, kuidas te kõhite. Tuleb süüa. Söögiisu on Smita juba ammu

kaotanud. Ta isegi ei mäleta enam, mis on näljatunne. Ta sööb vähe, ainult nii palju, kui on tarvis elus püsimiseks, kamalutäie vees leotatud riisi, mille ta endale iga päev vastu tahtmist sisse pressib.

Ometi oli valitsus lubanud käimlate ehitamist maapiirkondadesse. Siia ei ole need paraku veel jõudnud. Badlapuris, nagu mujal siinkandis, käiakse hädal lageda taeva all. Maapind, jõed ja põllud on kõikjal räpased, reostatud väljaheidete tonnidest. Haigused levivad nagu kulutuli. Poliitikud teavad: rahvas nõuab käimlaid, nõuab seda rohkem kui kõike muud, rohkem kui reforme, rohkem kui ühiskondlikku võrdsust, isegi rohkem kui tööd. Õigust väarikuses roojata. Külanaised on sunnitud ootama öö hakuni, et minna põllule ennast kergendama, ja nii langevad nad sageli kallaletungi ohvriks. Pisut jõukamatel on selleks otstarbeks eraldi koht hoovis või maja nurgas, lihtne maa sisse kaevatud auk, mida peenutsevalt nimetatakse „kuivtualetiks”, need on latriinid, mida daliti naised iga päev paljakäsi tühjendamas käivad. Naised nagu Smita.

Smita ringkäik algab hommikul kella seitsme paiku. Ta võtab oma roogkorvi ja varreta harja. Ta teab, et iga päev tuleb läbi käia kaksikümmend maja, nii et tal pole hetkegi aega viita. Ta sammub mööda teeveert, silmad maas, nagu räti all peidus. Mõnes külas peavad daliti naised eristumärgiks kandma rongasulge. Teistes külates on nad kohustatud käima paljajalu – kõik on kuulnud lugu puutumatus, kes pilluti kividega surnuks vaid seetõttu, et ta julges sandaale kanda. Smital on lubatud majadesse siseneda vaid tagaukse kaudu, majaanikega ei tohi ta kohtuda, veelgi vähem nendega rääkida. Ta ei pea olema

mitte ainult puutumatu, vaid ka nähtamatu. Palgaks antakse Smitale toidujääke, mõnikord ka vanu riideid, mis tema jaoks põrandale visatakse. Et mitte puutada, mitte vaadata.

Mõnikord ei saa Smita üldse mingit tasu. Üks džaadi perekond ei maksa talle juba kuude kaupa mitte midagi. Smita otsustas nende juures käimise lõpetada, ta ütles ühel õhtul Nagarajanile, et tema sinna enam ei lähe, korjaku nad ise oma sitta. Aga Nagarajan lõi kartma: kui Smita tööd ei tee, aetakse nad minema, neil pole kohta, kuhu minna. Džaadid panevad nende hurtsikule tule otsa. Smita teab ju, milleks nad võimelised on. „Sul raiutakse jalad maha,” olid džaadid ühte puutumatut ähvardanud. Ja varsti leitigi sealtsamast põllult mehe jäsemeteta ja happes söövitatud surnukeha.

Jah, Smita teab, milleks džaadid võimelised on.

Niisiis naaseb ta ikka ja jälle tööpostile.

Aga täna ei tule tavaline päev. Smita oli teinud otsuse, mis oli tulnud enesestmõistetavalt: tema tütar läheb kooli. Nagarajani oli tal olnud raske nõusse saada. Milleks? küsis mees. Ta võib ju õppida lugema ja kirjutama, aga tööd ei anna talle siin keegi. Kes kord sünnib tualetitühjendajaks, jääb selleks surmani. See on pärand, see on ring, kust keegi meist välja ei pääse. See on *karma*.

Aga Smita ei andnud järele. Ta võttis selle uuesti jutuks, kohe järgmisel päeval, ja ülejärgmisel, ja edasi iga päev. Tema pole nõus Lalitat ringkäigule kaasa võtma: ta ei hakka, nagu oli teinud tema ema, tütrele tualeti

tühjendamist õpetama ega kavatse näha teda kraavi oksendamata, ei, Smita seda ei tee. Lalita peab kooli minema. Tema otsusekindluse ees andis Nagarajan lõpuks järele. Ta tunneb oma naist, tema vankumatut loomust. Nagarajan teab, et see väike tõmmunahaline daliti naine, kellega ta kümme aastat tagasi abiellus, on temast kangem. Niisiis jäi ta lõpuks nõusse. Saagu nii. Lalita hakkab külas koolis käima, ta läheb ja räägib braahmaniga.

Smita naeratas salamisi võidurõõmust. Kui väga oleks ta tahtnud, et tema enda ema oleks tema eest niimoodi võidelnud, kui väga oleks ta tahtnud üle kooli ukسلäve astuda, istuda seal koos teiste lastega. Õppida lugema ja arvutama. Aga see polnud võimalik, Smita isa ei olnud heasüdamlik mees nagu Nagarajan, ta oli kergesti ärrituv ja vägivaldne. Ta peksis oma naist, nagu siinkandi mees- tel kombeks. Ta korrutas ühtelugu, et naine ei ole oma mehega võrdne, naine kuulub oma mehele. Ta on tema eraomand, tema ori. Ta peab mehe tahet täitma. Isa oleks kindla peale päästnud pigem lehma kui oma naise elu.

Aga Smital on vedanud: Nagarajan ei ole teda ealeski peks- nud, ei ole teda ealeski söïmanud. Kui Lalita sündis, oli mees isegi nõus last hoidma. Siinsamas lähedal on kom- beks vastsündinud tüdrukapsed ära tappa. Rajasthani külades maetakse nad elusalt, kohe peale sündi, nad pan- nakse kasti sisse ja kast maetakse liiva alla. Väikestel tüd- rukutel kulub suremiseks terve öö.

Siinkandis nii ei tehta. Smita silmitseb Lalitat, kes kükitab hurtsiku muldpõrandal ja kammib oma ainukest nukku. Tema tütar on väga ilus. Tal on kaunid näojooned ja pikad,

vööni ulatuvad juuksed, mida Smita igal hommikul kam-
mib ja palmikusse punub.

Mu tütar õpib lugema ja kirjutama, ütleb Smita endamisi,
ja see mõte teeb talle rõõmu.

Jah, tänast päeva ei unusta ta kunagi.

Giulia

Palermo, Sitsiilia

Giulia!

Giulia avab vaevaliselt silmad. Alumiselt korruselt kostab ema hääl.

Giulia!

Scendi!

Subito!

Giulia tahaks pea padja alla peita. Ta ei saanud küllalt magada – ta luges jälle öö läbi raamatut. Ometi ta teab, et tuleb ärgata. Kui ema kutsub, peab kuuletuma – nii see Sitsiilias käib.

Giulia!

Vastumeelselt tõuseb neiu voodist. Ajab end püsti, riie-
tub kiiruga ning läheb seejärel alla kööki, kus *mamma*
teda ootab. Giulia öde Adela on juba üleval, ta istub para-
jasti hommikusöögilaua taga ja lakib varbaküüsi. Giulia

kirtsutab atsetoonihaisu tundes nina. Ema ulatab talle kohvitassi.

Isa on juba läinud.

Täna hommikul teed sina ukse lahti.

Giulia haarab töökoja võtmed ja ruttab välja.

Sa ei söönud ju midagi.

Võta midagi kaasa!

Ema sõnadele tähelepanu pööramata istub Giulia jalgratta sadulasse ja sõidab kiiresti minema. Karge hommikuõhk mõjub talle virgutavalt. Puiesteedel piitsutab tuul tema nägu ja silmi. Turuplatsi lähistel tungib talle ninna tsitrusviljade ja oliivide hõng. Edasi sõidab Giulia mööda kalaletist, kuhu on välja pandud värsked sardiinid ja angerjad. Ta lisab kiirust, sõidab kõnniteele, jätab selja taha *piazza Ballaro*, kus rändkaupmehed hõigates ostjate tähelepanu püüavad.

Lõpuks jõuab ta teisel pool *via Romat* ühele kõrvalisele umbtänavale. Seal asubki isa ateljee, endises kinohoones, mille isa omal ajal ära ostis, kaksikümmend aastat tagasi – samal aastal, kui Giulia sündis. Nende toonased ruumid olid pisikesed ja kolimine oli vältimatu. Hoone fassaadil on praeguseni veel näha kohad, kus toona olid olnud filmide reklaamplakatid. Need ajad on ammu möödas, kui palermolased kinosaalidesse tunglesid, et vaadata Alberto Sordi, Vittorio Gassmani, Nino Manfredi, Ugo Tognazzi ja Marcello Mastroianni komöödiaid... Nüüdseks on enamik neist kinodest suletud, nagu ka see väike

kvartalikino, kuhu Giulia isa töökoja rajas. Endisest projektsiooniruumist tehti kontor ja suure saali seintesse raiuti aknad, et töölistel ateljees küllalt valgust oleks. *Papà* on kõik remonditööd oma käega teinud. See paik meenutab isa, mõtleb Giulia: pisut korratu ja soojust kiirgav nagu isagi. Oma kurikuulsatest vihasööstudest hoolimata on Pietro Lanfredi ülemus, keda tema töötajad hindavad ja austavad. Tütardele on ta küll nõudlik ja võimukas, kuid ometi armastav isa, kes on õpetanud neid lugu pidama korrast ja rõõmu tundma hästi tehtud tööst.

Giulia võtab võtme ja avab ukse. Tavaliselt jõuab isa tööle esimesena. Ta tahab töötajaid isiklikult ukstel vastu võtta – see käib asja juurde, kui oled *padrone*, ütleb isa ühtelugu. Igaühe jaoks leidub tal sõbralik sõnake, pilk või žest. Ent täna on isa eemal, ringsõidul Palermo ja ümbruskonna juuksurisalongides. Ta jõuab tagasi alles lõuna ajal. Nii et täna hommikul on Giulia perenaine.

Sel kellaajal on ateljees kõik vaikne. Peagi on ruum täis jutusuminat, laulukatkeid ja häälteköminat, kuid hetkel ei ole kuulda midagi peale Giulia sammude kaja vaikuses. Ta suundub töötajate garderoobi ja jätab asjad oma nimesildiga kappi. Ta võtab kitli ja tõmbab selle selga nagu iga päev, otsekui oleks see tema teine nahk. Ta seob juuksed kinni ja keerab kuklale tihedasse krunni, kuhu ta seejärel vilunud liigutusega torkab juuksenõelad. Lõpuks katab ta pea juuksevärguga, see ettevaatusabinõu on siin töötades hädavajalik – et töötajate enda juuksekarvad ei läheks segi nendega, mida ateljees töödeldakse. Neis riideis ja sellise soenguga ei ole Giulia enam omaniku tütar, ta on üks teiste seas, samasugune Lanfredi ateljee töötaja nagu

kõik teised. See meeldib talle. Ta ei ole kunagi soovinud erikohtlemist.

Hoone peauks avaneb kriginal ja ruumi valgub rõõmus inimsalk. Ühe hetkega ärkab töökoda ellu, muutudes selleks kärarikkaks paigaks, mida Giulia üle kõige armastab. Häältesuminas, kokkusulavas vestlusmelus kiirustavad tööliselised riietusruumi, tõmbavad kitlid selga ja seovad põlled ette ning suunduvad siis lobisedes oma tööpostile. Giulia ühineb nendega. Agnese näeb kurnatud välja – tema pisipojal tulevad hambad, naine pole öösel üldse magada saanud. Federica hoiab pisaraid tagasi, kihlatu jättis ta maha. Juba jälle?! hüüatab Alda. Küll ta homme tagasi tuleb, lohutab Paola. Neid naisi ühendab midagi palju enamat kui töö. Sellal kui nende käed on ametis juuksekarvadega, räägivad nad meestest, elust, armastusest – ja seda kogu päeva. Kõik teavad, et Gina abikaasa joob, et Alda poeg on seotud La Piovraga, et Alessial on olnud lühiajaline suhe Rhina eksabikaasaga, ning too ei ole seda Alessiale mitte kunagi andestanud.

Giuliale meeldib olla nende naiste seltsis, kellest mõned tunnevad teda juba sellest ajast, kui ta laps oli. Ta on peaaegu sündinudki siin. Ema armastab ikka rääkida, kuidas ta töötoas juuksesalke sorteeris, kui tal äkitselt tuhud algasid. Praegu ema enam ei tööta, sest ta silmad on viletsaks jäänud, ta pidi oma koha loovutama ühele teisele, parema silmanägemisega tööliselisele. Giulia on selles paigas üles kasvanud, keset juukseid, mida tuleb lahti harutada, salke, mida tuleb pesta, tellimusi, mida tuleb täita. Tal on selgelt meeles koolivaheajad ja kolmapäevad, mis ta veetis ateljees, vaadates, kuidas naised töötavad. Talle meeldis

jälgida nende nobedate käte sipelgapesasarnast sagimist. Ta nägi, kuidas nad viskasid juukseid kraasimismasinasse, nende suurte kandiliste harjade vahele, mis on mõeldud juuste lahti kammimiseks, ja kuidas nad seejärel pesid juukseid pukkidele kinnitatud vannis – pukid oli tema isa ise välja mõelnud ja meisterdanud, et töölised oma selga ei väsitaks. Giuliale tegi nalja, kuidasmoodi pestud juukse-salke aknale kuivama riputati – nii nägid need välja nagu indiaani hõimu sõjasaak, vaatamiseks välja pandud veider skalpide rodu.

Mõnikord on Giulia tunne, nagu jääks aeg ateljees seisma. Väljas liigub see edasi nagu ikka, ent siin, nende seinte vahel, tunneb Giulia end kaitstuna. See on meeldiv, turvaline tunne, kummaline teadmine, et asjad püsivad muutumatusena.

Pea sadakond aastat on Giulia perekond elatunud *cascatura*'st, see on vana Sitsiilia tava, mille kohaselt kõik välja langenud või maha lõigatud juuksed hoitakse alles, et neist hiljem šinjoone või parukaid valmistada. Lanfredi ateljee rajas 1926. aastal Giulia vanavanaisa, praeguseks on see viimane töötav parukakoda Palermos. Seal töötab kümmekond naist, kelle ülesandeks on kammida, pesta ja töödelda juukseid, mis seejärel saadetakse mujale Itaaliasse ja üle kogu Euroopa. Kui Giulia kuuteistkümnenda-aastaseks sai, otsustas ta kooli pooleli jätta ja selle asemel isa ateljeesse tööle minna. Giulia, keda õpetajad pidasid väga andekaks õpilaseks – eriti julgustas teda itaalia keele õpetaja –, oleks võinud edasi õppida, ülikooli astuda. Kuid Giulia ei tulnud mõttesegi oma otsust muuta. Juuksed on Lanfredide jaoks midagi enam kui traditsioon, see

on kirk, mida antakse edasi põlvest põlve. Kummalisel kombel ei ole Giulia õed parukate valmistamisest huvitatud, tema on Lanfredi tütardest ainus, kes kavatses sellele pühenduda. Francesca abiellus noorelt ja tema töö ei käi, nüüdseks on tal juba neli last. Noorim õde Adela käib veel koolis ja kavatses tööle hakata moekunsti või modellinduse alal – ükskõik mis, ainult mitte vanemate jälgedesse astuda.

Eritellimuste, raskesti saavutatavate värvitoonide jaoks on *papà*’l oma saladus, retsept, mille pärandas talle isa, kellele omakorda õpetas seda vanaisa, ja mille looduslikke komponente *papà* kellelegi ei avalda. Giuliale aga on isa selle salaretsepti edasi andnud. *Papà* võtab ta tihti endaga ühes oma katusealusesse töötuppa, *laboratorio*’sse, nagu ta seda nimetab. Seal ülevalt avaneb ühest aknast vaade merele ja teisest paistab Monte Pellegrino. Oma valges töökitlis meenutab Pietro keemiaõpetajat, ta keedab suurt ämbrites erinevaid värvisegusid, et juukseid toonida: Pietro teab, kuidas juukseid pleegitada ja siis värvida nii, et värv pestes maha ei kuluks. Giulia vaatleb tundide kaupa isa tegevust, jälgib tähelepanelikult iga tema liigutust. Isa valvab juukseid samasuguse hoolega nagu *mamma pasta*’t keetes. Aeg-ajalt segab ta neid puulusikaga, laseb neil veidi aega seista ja jätkab siis väsimatult tööd. Pietrol jagub töö jaoks kannatlikku meelt, järjekindlust ja armastust. Ta ütleb ühtelugu, et neid juukseid hakkab keegi kandma ja seetõttu tuleb neisse suhtuda austusega. Vahetevahel näeb Giulia vaimusilmas neid naisi, kellele parukad on mõeldud – meestel ei ole siinkandis kombeks kunstjuukseid kanda, selleks on nad liiga uhked. Kunstjuuksed ei käi kokku nende meheliku enesekuvandiga.

Mingil teadmata põhjusel ei allu mõningad juuksekarvad Lanfredide retseptile. Suurtest pleegitusnõudest välja võetud juuksed on enamjaolt kõik piimvalged ja nii on neid hiljem võimalik värvida, kuid mõned üksikud säilitavad pleegitamisest hoolimata oma algse tooni. Nood tõrksad juuksekarvad on tõsine probleem: ei kõlbaks kuhugi, kui klient leiaks hoolikalt värvitud juuksesalgust paar jonnakalt pruuni või musta värvuse säilitanud karva. Terava pilguga Giuliale on antud täpsust nõudev ülesanne: ta peab juuksed karvhaaval läbi sorteerima ja eemaldama need, mis ei ole töötlemisele allunud. See on igapäevane pingeline nõiajaht, nõela otsimine heinakuhjast.

Paola häääl äratav Giulia unelusest.

Mia cara, sa näed väsinud välja.

Sa lugesid jälle öö läbi.

Giulia ei hakka seda salgama. Paola eest ei ole võimalik midagi varjata. Ta on ateljees kõige vanem töötaja. Teda kutsutakse siin *Nonna*'ks. Ta tunneb Giulia isa sest ajast saadik, kui too oli alles laps. Talle meeldib rääkida, et ta aitas juba isal kingapaelu siduda. Oma seitsmekümne viie eluaasta juures on ta kõike näinud ja kogenud. Tema käed on töötamisest karedad, nahk kortsuline nagu pärgament, kuid pilk endiselt terane. Ta jäi kahekümne viie aastaseks ning pole iial uuesti abiellunud, kõik oma neli last on ta üles kasvatanud üksi. Kui Paolalt küsida, miks ta teist korda abiellunud ei ole, vastab ta, et hindab oma isiklikku vabadust rohkem kui midagi muud: *abielunaine peab kõigest oma mehele aru andma*, ütleb ta. *Tee, mida*

tahad, mia cara, *ära ainult abiellu*, korrutab ta Giuliale. Ta jutustab meeleldi oma kihlusest mehega, kelle isa talle välja oli valinud. Tema tulevase abikaasa pere pidas tsitrusistandust. *Nonna* pidi isegi oma pulmapäeval sidruneid korjama. Maal ei ole kellelgi aega puhkust võtta. *Nonna* mäletab, kuidas tema mehe käed ja riided lõhnasid sidrunite järele. Kui mees mõned aastad hiljem kopsupõletikku suri ja naise nelja lapsega üksi jättis, pidi Paola minema linna tööd otsima. Seal kohtuski ta Giulia vanaisaga, kes ta ateljeesse tööle võttis. Nüüd on ta siin töötanud viiskümmend aastat.

Raamatutest sa endale küll meest ei leia! hüüatab Alda.

Jäta ta rahule, tõreleb *Nonna*.

Giulia ei otsigi meest. Ta ei käi kohvikutes ega ööklubides, kuhu temavanuseid ometi kangesti tõmbab. *Mu tütar on veidi eraklik*, tavatseb *mamma* öelda. Diskosaalides valitsevale lärmile eelistab Giulia *biblioteca comunale* vaikust ja rahu. Seal veedab ta iga päev oma lõunapausi. Tõelise raamatukoina armastab ta suurtes lugemissaalides, raamatutega kaetud seinte vahel valitsevat õhkkonda ja vaikust, mida häirib vaid raamatulehtede kahin. See paik on Giulia meelest kuidagi pühalik, seal valitseb peaaegu müstiline hardus. Raamatuid lugedes kaotab Giulia ajataju. Lapsena neelas ta Emilio Salgari romaane, luges neid põrandal, tööliste jalge ees istudes. Hiljem avastas ta luule. Caproni meeldib talle rohkem kui Ungaretti, ta armastab Moravia proosat ning ülekõige oma lemmikkirjaniku Pavese loomingut. Giulia mõtleb endamisi, et ta võiks terve elu veeta ainult raamatute seltsis. Lugedes unustab ta isegi söömise.

Pole sugugi haruldane, et Giulia tuleb lõunapausilt tagasi tühja kõhuga. Nii see on: Giulia neelab raamatuid sama-suguse isuga, nagu teised *cannolo*'sid.

Kui Giulia sel pärastlõunal töökotta naaseb, valitseb suures töötoas tavatu vaikus. Neiu sisenedes pöörduvad kõigi pilgud temale.

Cara mia, lausub *Nonna* hääletoonil, mis on Giuliale võõras. Su ema helistas.

Papà'ga juhtus õnnetus.

Sarah

Montréal, Kanada

Äratuskell heliseb ja tundide tagasiloendus läheb lahti. Ärkamishetkest kuni magamaminekuni elab Sarah võitluses ajaga. Niipea kui ta silmad lahti teeb, käivitub ta aju nagu arvutiprotsessor.

Sarah ärkab igal hommikul kell viis. Rohkem uneaega lubada ei saa; iga sekund on arvel. Tema päev on plaanitud kronomeetri täpsusega, tihedalt nagu millimeetri-paberid, mida Sarah lastele enne kooliaasta algust ostab. Möödas on need muretud ajad, mil ta ei käinud veel tööl, kui tal polnud lapsi, polnud vastutust. Toona piisas vaid telefonikõnest, et päevakava muuta: kui teeks täna õhtul õige midagi...? sõidaks kuhugi?... läheks näiteks ... ? Nüüd on kõik plaanitud, korraldatud, läbi mõeldud. Ei mingit improvisatsiooni, tal on oma roll selgeks õpitud, harjutatud, korratud päevast päeva, nädalast nädalasse, kuust kuusse, nii aasta otsa. Pereema, juhtivtöötaja, *working-girl, it-girl, wonderwoman* – need on nimetused, millega naisteajakirjad temasuguseid naisi sildistavad, ja samas rasked koormad nende õlul.

Sarah tõuseb üles, käib duši all ja paneb end riidesse. Tema liigutused on täpsed, tõhusad ja hoogsad nagu sõjaväemarss. Sarah läheb alla kööki, katab hommikusöögilaua, ikka samas järjekorras: piim / tassid / apelsinimahl / kuum šokolaad / pannkoogid Hannah'le ja Simonile / hommikusöögihelbed Ethanile / topeltespresso talle endale. Seejärel äratab ta lapsed, kõigepealt Hannah' ja siis kaksikud. Laste riided on Ron juba õhtul valmis seadnud, nad peavad lihtsalt silmad pesema ja riided selga ajama, Hannah valmistab samal ajal nende söögipakid, kõik käib nagu õlitatult, sama kiiresti nagu Sarah' limusiin, mis läbi linna kihutab, et lapsed koolidesse viia, Simoni ja Ethani algkooli, Hannah' kolledžisse. Siis tulevad põsemusid, *ega sa midagi maha ei unustanud, vaata et sa ei külmeta, kivi kotti matemaatika kontrolltööks, ärge tagapingis lollitage, ei, sa ei puudu kehalisest kasvatuses*, ja lõpuks traditsiooniline: *järgmisel nädalavahetusel lähete igäüks oma isa juurde*, ning nüüd sõidab Sarah tööle.

Täpselt kell kaheksa kakskümmend jätab ta auto parkimisplatsile, sildi ette, millel on kirjas tema nimi: „*Sarah Cohen, Johnson & Lockwood*”. See metallsilt, mida Sarah igal hommikul uhkustundega vaatab, tähistab enam kui tema parkimiskohta, see on tiitel, aukraad, tema koht maailmas. Tõeline saavutus, elutöö. Tema edu, tema territoorium.

Fuajees tervitab teda kõigepealt uksehoidja, seejärel telefonineiu, nagu igal hommikul. Sarah'st peetakse siin lugu. Ta astub lifti, vajutab 9. korruse nuppu ning kõnib seejärel kiire sammuga mööda koridore oma kabineti poole. Rahvast on veel vähe, Sarah on tihtilugu esimene saabuja ning viimane lahkuja. Selline on karjääri hind,

sellist hinda tuleb maksta, et olla Sarah Cohen, osanik prestiižikas advokaadibüroos Johnson & Lockwood, mis kuulub linna edukamate hulka. Isegi kui enamik töötajaid selles kuulu järgi mehi eelistavas ettevõttes on naised, siis on Sarah nende seast ainus, kes on osanikuks saanud. Enamikule Sarah' õigusõpingute-aegsetele sõbrannadele on karjääriredelil klaaslagi vastu tulnud. Osa neist on hoolimata pikaajalistest ja vaevanõudvatest õpingutest isegi advokaadikutse hüljanud ja teise ameti valinud. Aga mitte tema. Mitte Sarah Cohen. Tema on klaaslae purustanud, põrmustanud selle arvukate ületundidega, kontoris veedetud nädalalõppudega, öödega, mis ta kulutas kaitsekõnede ettevalmistamisele. Sarah ei unusta kunagi, kuidas ta kümme aastat tagasi esimest korda siia marmorfuajeesse astus. Ta oli läinud tööintervjuule, kus teda võttis vastu kaheksa meest, nende seas Johnson ise – büroo asutaja, *Managing Partner*, Jumala kehastus, kes oli seks puhuks oma kabinetist väljunud ja alla koosolekuruumi tulnud. Ta ei olnud sõnagi lausunud, oli vaid Sarah't rangel pilgul silmitsenud ja üksikasjalikult, vähimagi kommentaarita, igat rida tema CV-s uurinud. Sarah oli tundnud end ebakindlalt, kuid ei lasknud sel välja paista, ta oli meister maski kandma ja kasutas seda oskust juba pikka aega. Intervjuult lahkus ta ilma erilise lootuseta, Johnson ei olnud tema vastu vähimatki huvi ilmutanud, ei olnud talle ainsatki küsimust esitanud. Johnsoni näol oli kogu intervjuu kestel püsinud ükskõikne ilme nagu kogenud pokkerimängijal, vestluse lõpetuseks oli ta poetanud range „nägemiseni”, mis ei sisendanud eriti palju usku taaskohtumisse. Sarah teadis, et ametikohale kandideerijaid oli palju. Ta ise töötas ühes väiksemas ja vähem mainekas advokaadibüroos, nii et miski polnud kindel. Teised võisid

vabalt olla kogenumad, jõulisemad ning vahest võis neil olla ka rohkem õnne.

Hiljem oli Sarah teada saanud, et Johnson isiklikult oli justnimelt tema kõigi kandidaatide seast välja valinud, ja seda hoolimata Gary Cursti vastuseisust – sellega tuli Sarah’l harjuda, et Gary Curst teda silmaotsaski ei sallinud, või siis sallis ülearugi, oli temast sisse võetud, oli ehk armukade, ihaldas teda, kuid mis selle taga ka ei olnud, ta käitus Sarah’ga alati vaenulikult, igasuguse põhjuse ja muutumatult. Sarah tundis sedasorti auahneid mehi, kes vaatasid naistele ülevalt alla ja nägid samas neis endale ohtu, Sarah puutus nendega kokku, kuid ei teinud neist suurt välja. Tema pürgis visalt oma eesmärkide poole, jättes need kõrvale. Johnsoni & Lockwoodi advokaadibüroos oli Sarah tõusnud ametiredelil peadpööritava kiirusega ning oli endale kohtus loonud tõsiseltvõetava maine. Kohtusaal oli tema lahinguväli, tema territoorium, tema võitlusareen. Sinna sisenedes sai temast sõdur, järeleandmatu ja halastamatu võitleja. Kaitsekõnet pidas Sarah tavalisest veidi erineva hääletooniga, tõsisema ja pühalikumaga kui muidu. Ta kasutas lühikesi ja lõikavaid lauseid, virutas neid nagu althaake. Ta lõi oma vastased nokauti, haaras rünnakuvalmilt kinni igast pisemastki puudusest, vähimastki nõrkusest nende argumentatsioonis. Oma kohtuasju teadis ta peast. Ta ei lasknud end iial rivist välja lüüa, ei kaotanud kunagi väarikust. Advokaaditööd alustas Sarah ühes Winstoni tänaval asuvas väikeses büroos, kuhu ta võeti tööle kohe pärast advokaadieksami sooritamist, ning juba seal oli ta väga suure osa oma protsessidest võitnud. Teda imetleti ja kardeti. Nüüd, neljakümneaastasena, oli ta oma põlvkonna eduka advokaadi musternäide.

Büroos käisid jutud, et Sarah'st saab järgmine *Managing Partner*. Johnson oli juba kõrges eas, talle tuli leida järglane. Seda kohta himustasid kõik advokaadibüroo osanikud. Kõik nad nägid juba vaimusilmas end sellel aukohal, valitsemas kaliifina kogu kalifaadi üle. See oli kui advokaadikarjääri pühitsus, Everesti tipp advokatuuri maailmas. Sarah'l oli kõik, et valituks saada: eeskujulik teenistuskäik, raudne tahtejõud ja töövõime, millega keegi ei saanud võistelda – teda oleks nagu mingi kinnisidee aina tagant kihutanud. Ta oli sportlane, mägironija, kes peale iga uue tipu vallutamist asub kohe järgmist alistama. Nii viisi nägi Sarah ka oma elu, pika mäkketõusuna, mille kestel ta endalt vahetevahel küsis, mis saab siis, kui ta kord tippu on jõudnud. Ta ootas seda päeva, julgemata õieti seda lootagi.

Loomulikult oli karjäär nõudnud Sarah'lt ka ohverdusi. Töö oli nõudnud omajagu magamata öid, karjääri nahka olid läinud ka tema kaks abielu. Isegi kui Sarah ikka korras, et mehed tahavad naist, kes neid varju ei jäta, pidi ta siiski tunnistama, et armastajapaaris on kahest advokaadist üks liiast. Kord oli ta ajakirjast lugenud – tema, kes ta peaaegu kunagi neid ei lugenud – julma statistikat advokaadipaaride suhte kestvuse kohta. Ta oli artiklit näidanud oma tollasele abikaasale ja nad olid selle üle koos naernud – ning aasta pärast olid nad lahus.

Kuna Sarah oli tööga advokaadibüroos niivõrd hõivatud, ei saanud ta osa paljudest tähtsatest sündmustest oma laste elus. Ilmajäämine kooliekskursioonidest, aastalõpuaktustest, tantsuetendustest, sünnipäevapidudest ja perepuhkustest rõhus Sarah' hinge rohkem, kui ta oleks tahtnud endale

tunnistada. Ta teadis, et need mööda lastud momendid ei kordu iial, ja see mõte puudutas teda valusasti. Talle olid väga tuttavad tööl käivate emade süümepiinad, ta maadles nende tunnetega Hannah' sünnist peale, tollest kohutavast päevast peale, mil ta oli sunnitud jätma oma viiepäevase tütre lapsehoidja hoolde, et minna lahendama mingit pakulist ülesannet töö juures. Ta taipas õige pea, et tema ametialal ei ole kohta ahastava ema palvetele. Niisiis peitis ta enne tööleminekut pisarad paksu meigikorra alla. Ta tundis end lõhestatuna, neljaks kistuna, ent ei saanud oma muredest kellelegi rääkida. Ta kadestas oma abikaasa muretut, kerget ellusuhtumist, mis ongi omane meestele, keda needsamad tunded kummalisel kombel ei puuduta. Mehed lahkuvad kodust jultunud kergusega. Hommikul tööle minnes võtavad nad kaasa vaid toimikud, samas kui Sarah vedas süükoormat endaga kõikjale nagu kilpkonn oma rasket kilpi. Algul oli ta püüdnud südametunnistuspiinadega võidelda, neid eemale tõrjuda, eitada, kuid tal ei õnnestunud see. Lõpuks pidi ta õppima elama süükoormaga. Süüst oli saanud tema igavene seltsiline, kes järgnes talle kõikjale nagu kutsumatu külaline. See oli kole ja kohatu, justkui reklaamtahvel keset aasa, justkui soolatüügas ilusas näos, kuid midagi polnud teha: süütunne oli olemas. Tuli leppida.

Kolleegide ja teiste osanike ees ei näidanud Sarah midagi välja. Ta oli otsustanud oma lastest mitte kunagi rääkida. Ta ei maininud neid iial, tal polnud oma kabinetis nende fotosidki. Kui ta pidi töölt varem lahkuma, et laps arsti juurde viia või kooli lastevanemate koosolekule minna, eelistas ta öelda, et tal on *kohtumine linnas*. Ta teadis, et töö juures vaadati parema pilguga isegi sellele, kui keegi lõpetab varem, et kõrtsi minna, kui et mainib probleemi

lapsehoidjaga. Pigem valetada, vassida, keerutada kui tunnistada, et sul on lapsed, teisisõnu: sind seovad ahelad, sidemed, kohustused. Mis pärsivad töövalmidust ja on takistuseks karjääritegemisel. Sarah mäletab üht naist eelmisest töökohast, kes oli just saanud osanikuks, kui teatas oma rasedusest ja tagandati seepeale uuesti bürootöötajaks. See oli tumm, nähtamatu ülekohus, nii tavaline, et keegi isegi ei kaevanud selle üle. Sarah oli sellest loost saanud õppetunni kogu eluks. Oma mõlema raseduse korral ei öelnud ta ülemustele mitte midagi. Ta kõht püsis ka hämmastavalt pikka aega lamedana: kuni seitsmenda kuuni ei olnud tema rasedust peaaegu nähagi, seda ka siis, kui ta kaksikuid ootas, näis, nagu oleksid lapsed juba emaüsas tajunud, et mõistlikum on hoida end tagaplaanile. See oli nende oma väike saladus, teatud sorti sõnatu pakt. Sarah oli emapuhkusel olnud nii lühikest aega kui võimalik, ta oli tööle naasnud kaks nädalat pärast keisrilõiget, tema figuur oli laitmatu, ta oli küll väsinud näoga, ent siiski korrektselt meigitud, näol perfektne naeratus. Hommikuti enne auto büroohoone parkimisplatsile jätmist tegi ta kiire peatuse naabruses asuva toidupoe juures ja kõrvaldas tagaistmelt kaks laste turvatooli ning asetas need pagasiruumi, et neid näha ei oleks. Loomulikult teadsid töökaaslased, et Sarah'l on lapsed, ent ta kandis hoolt, et see kolleegidele kunagi silma ei torkaks. Sekretär ehk võib endale lubada jutte laste pissipottidest ja hammaste tulekust, aga osanik küll mitte.

Nüüsiis oli Sarah rajanud läbilaskmatu müüri oma tööelu ja pereelu vahele, mõlemad kulgesid omasoodu, nagu kaks paralleelset sirget, mis kunagi kokku ei puutu. Kuid see müür oli õrn ja ebakindel, sellesse tekkis mõrasid, ühel heal päeval võis see ka kokku variseda. Aga mis tähtsust

sel on. Sarah'le meeldis mõelda, et lapsed tunneksid uhkust selle üle, mida ta saavutanud on, ja ka selle üle, kes ta on. Ta üritas end veenda, et hindab lastega koos veedetud aega selle kvaliteedi ja mitte kvantiteedi järgi. Südamel salasopis oli Sarah õrn ja hoolitsev ema. Ja kõige muu vajaliku jaoks oli olemas Ron, *Magic Ron*, nagu lapsed ise teda kutsusid. Mehele tegi see peaaegu tiitlikuks kujunenud hüüdnimi nalja.

Sarah oli Roni palganud mõned kuud peale kaksikute sündi. Eelmise lapsehoidja Lindaga oli Sarah'l olnud tõsine tüli – vähe sellest, et naine pidevalt hilines ja täitis oma töökohustusi ilma erilise innukuseta, lisaks oli ta hakkama saanud ränga eksimusega, mille peale Sarah ta sedamaid vallandas: Sarah oli ootamatult koju ühe ununenud toimiku järele tulnud ja leidnud üheksa kuu vanuse Ethani üksipäini oma hällist, tühjast majast. Tund aega hiljem oli Linda koos Simoniga turult tulnud, nagu oleks kõik kõige paremas korras. Sarah' etteheidete peale ütles ta enda õigustuseks, et viib kaksikud alati ükshaaval õue, vaheldumisi erinevatel päevadel, kuna mõlemaid koos välja viia oleks liiga keeruline. Sarah oli naise päevapealt vallandanud. Põhjendades töö juures oma puudumist puusavaluga, pidas ta töövestlusi erinevate lapsehoidjatega, kellest üks oligi Ron. Sarah't üllatas, et meesterahvas seda tööd soovib, ja algul ei olnud ta Roni võimaliku kandidaadina isegi kaalunud – ajakirjades kirjutatakse ju igasuguseid lugusid... Pealegi ei olnud kumbki ta abikaasast mähkmete vahetamise või lutipudeli andmise oskusega just silma paistnud, seega kahtles ta ühe meesterahva võimes taoliste ülesannetega toime tulla. Kuid siis meenus talle tema enda tööintervjuu Johnsoni & Lockwoodi juures, meenusid kõik jõupingutused, mis temal kui naisel oli tulnud teha, et meeste pärusmaaks

peetud keskkonnas läbi lüüa. Lõpuks oli Sarah ümber mõelnud. Ronil on samasugune õigus nagu teistelgi, et talle vähemalt võimalus antaks. Tema CV oli laitmatu ja soovitajad usaldusväärsed. Ron oli ise kahe lapse isa. Ta elas sealsamas lähedal. Ilmselgelt olid Ronil kõik selleks tööks vajalikud omadused. Sarah oli ta algul tööle võtnud kahenädalase katseajaga, mille jooksul Ron oli kõigega suurepäraselt toime tulnud: ta mängis lastega tundide kaupa, tegi lausa jumalikult süüa, käis sisseoste tegemas, koristas, pesi pesu, vabastades Sarah kõigist tülikatest igapäevastest ülesannetest. Lapsed olid Roni kohe omaks võtnud, nii kaksikud kui ka tollal viieaastane Hannah. Sarah'l oli just selja taga lahutus teisest abikaasast, poegade isast, ja ta arvas, et nende ühe lapsevanemaga perre kuluks isafiguur ära. Alateadlikult mõtles ta ehk sedagi, et meeslapsehoidja ei ohusta tema emarolli peres. Niisiis sai Ronist *Magic Ron*, asendamatu inimene nii Sarah' kui ka laste elus.

Peeglist vaadates nägi Sarah neljakümneaastast naist, kellel oli elus kõik õnnestunud: ta oli kolme ilusa lapse ema, tal oli heas korras maja jõukas linnaosas, tal oli karjäär, mida paljud kadestasid. Ta oli nagu need naised ajakirja kaanepiltidel – naeratavad ja rahulolevad. Tema haava peeglist näha ei olnud, see oli silmale nähtamatu, peaaegu märkamatu tema laitmatu meigi ja tippdisainerite loodud kostüümide all.

Kuid haav oli olemas.

Nagu tuhanded naised üle kogu riigi, oli ka Sarah Cohen seesmiselt lõhestunud. Ta oli kui tiksuv pomm, mis ähvardas iga hetk plahvatada.